

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА імені О.М. БЕКЕТОВА

І. М. Золотарьова

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ
З ДИСЦИПЛІНИ

«ПСИХОЛОГІЯ»

(для студентів 2 курсу напряму підготовки
6.140101 – Готельно-ресторанна справа денної та заочної форм навчання
і студентів 1 курсу всіх спеціальностей всіх форм навчання)

Конспект лекцій з дисципліни «Психологія» (для студентів 2 курсу напряму підготовки 6.140101 – Готельно-ресторанна справа денної та заочної форм навчання і студентів 1 курсу всіх спеціальностей всіх форм навчання) / І. М. Золотарьова; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2016. – 28 с.

Автор: І. М. Золотарьова

Рецензент: О. С. Пономарьов

Рекомендовано кафедрою мовної підготовки, педагогіки та психології,
протокол №7 від 25 березня 2014 р.

З М І С Т

Стор.

Тема 1.1. Предмет психології та її зв'язок з іншими науками	4
Тема 1.2. Пізнавальні процеси у професійній діяльності	5
Тема 1.3. Увага. Пам'ять	8
Тема 1.4. Мислення	11
Тема 1.5. Емоційно-вольова сфера особистості	13
Тема 2.1. Особистість	15
Тема 2.2. Індивідуально-психологічні властивості особистості. Темперамент	17
Тема 2.3. Діяльність як форма активності людини	19
Тема 2.4. Спілкування	20
Словник психологічних термінів	22
Рекомендовані джерела	27

Тема 1.1.

ПРЕДМЕТ ПСИХОЛОГІЇ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК З ІНШИМИ НАУКАМИ

1. Поняття про психологію. Історія формування психології як науки.
2. Мозок та психіка. Етапи еволюції психіки. Внесок І. М. Сеченова та І. П. Павлова у розвиток світової психології.
3. Структура сучасної психології.

Предмет психології, душа, першоджерело світу, закони природи, Аристотель, мозок, рефлексі – умовні та безумовні, І. М. Сеченов, І. П. Павлов, перша сигнальна система, друга сигнальна система, асиметрія головного мозку, загальна психологія.

Предмет вивчення в психології – людина. Людину вивчає багато наук. Соціальні: соціологія, філософія, політологія. Природознавчі: медицина, антропологія, фізіологія. Психологія вивчає людину з точки зору її психічної діяльності. По-грецьки слово «псюхе» – душа.

Психологія – наука про факти, закономірності та механізми психіки людини. Предмет дослідження – психічна діяльність людини та її особливості.

Душею людина почала цікавитися з того часу, як тільки відокремила себе від світу природи та усвідомила себе як людину. Давні люди смерть, сон, непритомність розглядали як однорідні явища. Сон, наприклад, вважали явищем, коли душа тимчасово залишає тіло. Смерть – коли душа зовсім не повертається до тіла. Тому у давніх людей не було трагедії смерті. Душі людей, що вмерли, розглядалися як своєрідні співбратерства, як і у живих.

З появою релігії поняття душі набуває нематеріального змісту.

V-VII ст. до н.е. – Фалес, Анаксімен, Анаксімандр в основу душі поклали те, з чого створений навколишній світ: воду, вогонь, повітря. Вони відокремлювали душу від її носія – людини. Душа становила ту субстанцію, з якої утворено першоджерело світу.

V ст. до н.е. – Геракліт розглядав душу як частину природи. Життя душі, на його думку, підпорядковувалось загальним законам природи.

IV ст. до н.е. – Аристотель написав трактат «Про душу», в якому довів, що душа та тіло – єдине ціле. На його думку, дух присутній в усьому живому: рослинах, тваринах, людях.

Проблемою душі цікавились Декарт, Дидро, Радищев.

Значний внесок у розвиток психології як науки було зроблено російським вченим І. М. Сеченовим у XIX ст. І. М. Сеченов довів, що джерелом психічної діяльності людини є мозок, ввів поняття рефлексу як реакції організму на зовнішні подразнення.

Роботу І. М. Сеченова було продовжено російським психофізіологом І. П. Павловим наприкінці XIX – початку XX ст. І. П. Павлов відкрив закономірність регулювання мозком взаємодії вищих тварин та людей із зовнішнім середовищем. Йому належить теорія про так звану другу сигнальну систему. Перша сигнальна система – це безпосереднє сприйняття світу: бачити,

слухати, чути. Друга притаманна лише людині, це так званий «образ образу» – слова та думки.

Джерело психіки – зовнішній світ, а сам її зміст формується характером взаємодії із оточуючим середовищем. Психічна діяльність людини відтворюється спеціально пристосованим органом – мозком. Він складається із двох частин: спинного та головного. Так звані безумовні (природжені) рефлекси містяться у спинному мозку, умовні (придбані) – у головному.

У півкулях головного мозку психічні функції людини розподіляються відповідним чином: ліва півкуля контролює логічні операції, мовлення, мислення. Права – уяву, образи, емоції, орієнтацію у просторі. Це явище отримало назву функціональна асиметрія головного мозку.

Психологія як наука займає проміжне місце між природних, соціальних та філософських наук. Структуру сучасної психології можна розглядати залежно від підстав класифікації.

- А. За конкретним видом діяльності: психологія праці, педагогічна, медична, юридична, психологія спорту, художньої творчості та ін.
- Б. За різними аспектами розвитку: психологія немовлят, підлітків, людей середнього віку, старих людей, порівняльна психологія.
- В. За психологічним аспектом співвідношення особистості та суспільства: соціальна, диференціальна, загальна.

Загальна психологія – своєрідна збірна назва. Загальна психологія вивчає психічні явища, що у тій чи іншій мірі представлені у будь-якому психологічному напрямку дослідження.

Питання для самоконтролю:

1. Які дисципліни, крім психології, вивчають людину?
2. Надайте визначення психології.
3. Охарактеризуйте етапи розвитку психології.
4. Який зв'язок між психічною діяльністю людини та її мозком?
5. Як розглядається структура сучасної психології залежно від підстав класифікації?

Тема 1.2.

ПІЗНАВАЛЬНІ ПРОЦЕСИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

1. Поняття відчуття. Види. Механізми.
2. Загальні особливості відчуття: адаптація, сенсibilізація, синестезія.
3. Роль відчуттів у професійній діяльності.
4. Поняття сприймання. Сприймання та відчуття..
5. Головні характеристики сприймання.
6. Роль сприймання у професійній та педагогічній діяльності.

Органи відчуття, подразники, нервові процеси, аналізатор, рецептори, нерви, адаптація – позитивна і негативна, сенсibiliзація, синестезія, зв'язки між аналізаторами, апперцепція сприймання, константність, усвідомленість, спостереження, цілісність, обумовленість минулим досвідом.

Відчуття – найпростіший психічний процес, що полягає у відтворенні психікою людини окремих якостей предметів та явищ за умов їх безпосереднього впливу, дії матеріальних подразників на відповідні нервові клітини.

Органи відчуття – спеціально пристосовані органи для поглинання відповідних типів інформації. Вперше органи відчуття були описані Аристотелем у IV ст. до н.е. Їх існує стільки, скільки існує найпростіших форм безпосереднього впливу подразників: зір, слух, смак, нюх, доторкування. За своєю структурою органи відчуття відповідають особливостям подразників. Існування органів відчуття – результат довгої еволюції усього живого.

Для того щоб людина відчувала біль, запах, смак, звук, дотик, потрібна не тільки наявність відповідного матеріального подразника, але й відповідна робота організму. Механізм відчуттів полягає в тому, що вони виникають як результат перетворення специфічної енергії подразника, що діє в даний момент на відповідний орган відчуття, у відповідну енергію нервових процесів. Відповідний подразник викликає відповідний нервовий процес.

Сукупність клітин, що сприймають енергію подразника, носить назву аналізатора. Аналізатор складається з кількох частин. Найважливіші з них:

- рецептори – нервові клітини, що трансформують зовнішню енергію подразника у внутрішню енергію, нервовий процес;
- центрострімкі та центробіжні нерви – нерви, що поєднують периферичний та центральний відділи нервової системи;
- підкоркові та коркові відділи, що перероблюють нервові імпульси (наприклад, диференціація звуку за частотою, зору за кольором, болу за ступенем).

Для появи відчуття необхідна робота всього аналізатора в цілому.

Залежно від місця розташування рецепторів всі відчуття можна розподілити на декілька груп:

- екстероцептивні – ті, що мають рецептори на поверхні тіла;
- інтероцептивні – мають рецептори у внутрішніх органах;
- пропріоцептивні – рецептори розташовані у м'язах та зв'язках.

Екстерорецептори можуть бути контактними (смак, дотик) або дистантними (зір, нюх, слух). Деякі відчуття можна класифікувати як зовнішньо-внутрішні (температурні, больові, м'язо-суставні).

Кожне відчуття має свою специфічну якість, що відрізняє його від інших. Але всі відчуття мають загальні особливості. До них належать такі.

Адаптація – зміна чутливості під впливом дії подразника. Адаптація може бути як позитивною, так і негативною. Негативна має місце у разі повного зникнення відчуття під впливом тривалої дії подразника (наприклад, людина звикає до гуркоту трамваю за вікном) або притуплення відчуття під впливом

сильного подразника (наприклад, через деякий час не помічається запах фарби). Позитивна адаптація – підвищення рівня чутливості під впливом дії слабого подразника (наприклад, збільшення чутливості ока у темряві).

Сенсибілізація – підвищення чутливості у результаті взаємодії аналізаторів та тренування (наприклад, відомо, який розвинутий звуковисотний слух у дітей, що займаються музикою).

Синестезія – виникнення під впливом подразника одного аналізатора відчуття, характерного для іншого аналізатора (наприклад, звукові подразники викликають зорові образи – так звана “кольорова” музика).

Відчуття розвиваються під впливом умов життя та вимог практичної діяльності людини. Так, сенсибілізація, наприклад, має місце у тих осіб, що займаються специфічною діяльністю: парфумер, дегустатор тощо.

Сприймання – відтворення у свідомості людини предметів та явищ при їх безпосередньому впливі на органи відчуття, у ході якого відбувається упорядкування та об'єднання окремих відчуттів у цілісні образи. У порівнянні з відчуттям сприймання більш складний пізнавальний процес. Це якісно новий ступінь пізнавальної діяльності. У процесі сприймання людина пізнає такі якості та особливості навколишнього середовища, що не можуть бути пізнаними у процесі відчуття. Наприклад, глибина, питома вага, прискорення. Причина полягає в тому, що в основі сприйняття як пізнавального процесу мають місце два типи нервових зв'язків: як у межах одного аналізатора (наприклад, сприймання мелодії як сукупності ритму та частотності), так і зв'язки між аналізаторами (наприклад, сприймання слова як сукупності наочності та слуху).

До головних характеристик сприймання як пізнавального процесу належать предметність, константність, усвідомленість, цілісність та обумовленість минулим досвідом, або аперцепція сприймання.

Предметність полягає в об'єктивізації відомостей, що отримуються із навколишнього світу, до цього ж світу в цілому. Наприклад, цеглина та блок вибухівки мають однаковий вигляд, але людині відомі функціональні якості цих предметів, при сприйманні вони кваліфікуються як не тотожні предмети. Предметність пов'язана із обумовленістю процесу сприймання минулим досвідом людини, так званою аперцепцією сприймання.

Цілісність полягає в тому, що на базі розрізнених відомостей про окремі якості предметів та явищ, отриманих у вигляді відчуттів, у процесі сприймання складається єдиний образ даних предметів та явищ.

Константність сприймання – одна із найважливіших характеристик: людина завжди сприймає відносно постійну, інваріантну структуру оточуючого середовища, предметів та явищ дійсності. Дана характеристика забезпечує стабільність світу, відтворює єдність предмету та умов його існування.

Усвідомленість сприймання полягає у тісному зв'язку даного пізнавального процесу з мисленням та мовленням: предмети, явища та образи, що сприймаються, завжди містять у собі відповідний зміст.

Сприймання – активний пізнавальний процес, пов'язаний також з емоційною сферою. Даним процесом можна керувати. Важлива форма

сприймання – спостереження. Це спрямоване сприймання предметів та явищ дійсності. Спостереження можна розглядати як самостійну діяльність, якій потрібно спеціально навчатися. У навчальній діяльності особливого значення набувають так звані наочні засоби. Активне та послідовне спостереження сприяє ефективності процесу навчання.

У психології сприймання вивчається за такими напрямками: сприймання простору, сприймання форми, сприймання за розміром, сприймання глибини та віддаленості, сприймання напрямку, сприймання часу, сприймання руху. Вивчення кожного із даних напрямків відіграє важливу роль в залежності від професійної орієнтації та діяльності людини.

Питання для самоконтролю:

1. Що таке увага?
2. Назвіть головні характеристики уваги як пізнавального процесу.
3. Які рівні уваги можуть бути за характером її походження?
4. Від чого залежить успішність переключення уваги?
5. З чим пов'язана безпосередня увага?
6. Надайте характеристику рівнів уваги.
7. Що таке пам'ять?
8. Із яких процесів складається пам'ять?
9. Чим обумовлений розподіл пам'яті за видами?
10. Яку роль у житті людини відіграє емоційна пам'ять?
11. У кого найбільше розвинута образна пам'ять?

Тема 1.3. УВАГА. ПАМ'ЯТЬ

1. Поняття уваги. Головні характеристики.
2. Рівні уваги: безпосередня, посередня, післяпосередня.
3. Розвиток уваги. Роль уваги у професійній діяльності.
4. Поняття пам'яті.
5. Головні процеси та види пам'яті.

Стійкість уваги, динамічність уваги, розподіл уваги, переключення уваги, рівні уваги, посередня, безпосередня та після посередня увага, характер подразнювача, ефективність діяльності, запам'ятовування, збереження та відтворення досвіду, види пам'яті, типи пам'яті, пам'ять на образи, перша та друга сигнальна системи.

Увага – спрямованість та зосередженість психічної діяльності людини на відповідних предметах або явищах. Спрямованість психічної діяльності носить вибіркового характеру. Зосередженість передбачає відвертання від всього іншого, поглибленість у відповідну діяльність. Головні характеристики уваги як

пізнавального процесу: стійкість та коливання, динамічність, розподіл та переключення.

Стійкість уваги характеризується її довготривалістю та ступенем концентрації на весь період збереження. Стійкість уваги підвищується, коли людина має справу із достатньо складним об'єктом. Дана характеристика у значній мірі залежить також від інтересів людини, наявності вольових зусиль, значення діяльності.

Динамічність уваги виявляється у зрушенні її стійкості на протязі тривалої роботи.

Розподіл уваги – характеристика, з якою пов'язана можливість одночасного успішного виконання двох або більше видів діяльностей. Головною умовою успішного розподілу є автоматизація одного із видів діяльностей, що виконуються одночасно.

Переключення уваги – здатність швидко переходити від однієї діяльності до іншої. Успішність переключення найчастіше залежить від значення нової діяльності для людини.

За характером походження увага може бути посередньою, безпосередньою та післяпосередньою. Це так звані рівні уваги.

Посередня увага характеризується наявністю відповідної мети та вольових зусиль. Наприклад, необхідно бути уважним, щоб вірно вирішити задачу.

Безпосередня увага виникає за умов відсутності вольових зусиль. Вона пов'язана з потребами людини, з тим, наскільки діяльність викликає зацікавленість. Відповідного значення набуває також і характер подразнювача (його розмір, колір, подовженість дії). Наприклад, завжди привертає увагу яскравий об'єкт (одяг, автомобіль та ін.) або об'єкт, що становить контраст із навколишнім середовищем (чорна хмара на синьому небі, пляма на скатертині та ін.).

Післяпосередня увага походить із посередньої, але поступово перетворюється у безпосередню. У даному випадку особливого значення набуває не лише мета діяльності, а й сама діяльність викликає відповідну зацікавленість, і вольові зусилля на досягнення мети зникають. Наприклад, конспектуючи необхідну літературу, студент примушує себе бути уважним, але по мірі знайомства з матеріалом у нього виникає інтерес до даної проблеми і, як наслідок, вольові зусилля зникають.

Увага – важлива та необхідна умова ефективності всіх видів діяльності. Особливого значення набуває її характер, розподіл та переключення. У педагогічній діяльності неабияке місце займає післяпосередня увага, що тісно пов'язана як із методами навчання, так і з педагогічною майстерністю викладача.

Пам'ять – запам'ятовування, збереження та подальше відтворення людиною її попереднього досвіду. Пам'ять забезпечує єдність та взаємозв'язок усіх пізнавальних процесів людини.

Пам'ять складається із окремих процесів. До них належать: запам'ятовування, збереження, відтворення та забування матеріалу.

Розподіл пам'яті за видами обумовлений особливостями діяльності, у якій безпосередньо відбуваються її процеси.

1. За характером психічної активності існують такі види пам'яті: пам'ять руху, емоційна пам'ять, пам'ять образна та словесно-логічна.

Пам'ять руху – запам'ятовування, збереження та відтворення різноманітних рухів та їх систем. Даний вид пам'яті служить підставою для формування різноманітних практичних навичок. Наприклад, ходити, плавати, писати.

Емоційна пам'ять – пам'ять на почуття. Емоції відіграють дуже важливу роль у житті та діяльності людини, вони сигналізують про те, як задовольняються потреби та інтереси, стимулюють вони або стримують діяльність. Емоційна пам'ять у відповідному значенні може виступати сильнішою за інші види.

Образна пам'ять – пам'ять на образи, картини життя та природи, ситуації, а також на звуки, запахи, смаки. Найбільше розвинута образна пам'ять у людей творчих професій – художників, музикантів, акторів.

Словесно-логічна пам'ять – пам'ять на будь-яку вербальну інформацію та думки. Вона тісно пов'язана з другою сигнальною системою та притаманна лише людині.

2. За характером мети діяльності: безпосередня та посередня.

Посередня пам'ять пов'язана з спеціальною метою – запам'ятати відповідний матеріал, а також із відповідними вольовими зусиллями людини.

3. За подовженістю закріплення та збереження матеріалу: оперативна, короткочасна та довгочасна.

Оперативна пам'ять обслуговує безпосередню діяльність людини протягом відповідного часу. Наприклад, при читанні або математичних операціях ми пам'ятаємо матеріал до того часу, поки працюємо з ним. Матеріал у даному випадку не передбачає подальшого відтворення.

Короткочасна пам'ять зберігає інформацію на відповідний час, матеріал передбачає відтворення через короткий час.

Довгочасна пам'ять – стратегічний вид пам'яті. Він характеризується подовженим збереженням матеріалу після його багаторазового повторення.

Усі види пам'яті пов'язані між собою. Індивідуальні особливості процесів пам'яті можна розподілити на різноманітні її типи: наглядно-образна, словесно-абстрактна та проміжна. Даний розподіл залежить у відповідній мірі від співвідношення першої та другої сигнальної систем у вищій нервовій діяльності людини. Особливості процесів пам'яті необхідно мати на увазі у педагогічній діяльності – як з боку індивідуальних проявів процесів пам'яті тих, хто навчається, так і враховуючи особливості навчального матеріалу.

Питання для самоконтролю:

1. Що таке увага?
2. Назвіть головні характеристики уваги як пізнавального процесу.
3. Які рівні уваги можуть бути за характером її походження?
4. Від чого залежить успішність переключення уваги?
5. З чим пов'язана безпосередня увага?

6. Надайте характеристику рівнів уваги.
7. Що таке пам'ять?
8. Із яких процесів складається пам'ять?
9. Чим обумовлений розподіл пам'яті за видами?
10. Яку роль у житті людини відіграє емоційна пам'ять?
11. У кого найбільше розвинута образна пам'ять?

Тема 1.4. МИСЛЕННЯ

1. Поняття мислення. Мова та мислення. Соціальний характер мислення.
2. Логічні форми мислення.
3. Психологія та види мислення.

Відтворення дійсності, розумовий процес, логіка, поняття, міркування, умовивід, аналіз, синтез, узагальнення, практична діяльність, наочно-образне мислення, абстрактне мислення.

Мислення – процес узагальненого та опосередкованого відтворення дійсності, вищий пізнавальний процес.

Мислення – найбільш складний аналітико-синтетичний пізнавальний процес, пов'язаний з мовою та мовленням, що становить принципову різницю між психікою людини та тварин. Мислення тварин пов'язано тільки з безпосереднім сприйманням предметів та явищ дійсності, не має здатності бути абстрактним. Особливості мислення людини визначаються наявністю другої сигнальної системи. В яких би формах мислення людини не відбувалося, воно обов'язково існує в матеріальній формі слова. Формулювання думок у мовленнєвому процесі є найважливішою умовою їх формування. Завдяки слову думка не зникає, а фіксується у відповідних формах.

Мислення людини у значній мірі носить відповідний соціальний характер. Історична спадкоємність інформації можлива лише за умов її фіксації, закріплення, збереження та передачі як від людини людині, так і від покоління поколінню.

Мислення вивчається як з точки зору результатів розумового процесу, так і з боку тих операцій мислення, що призводять до даних результатів, формальною логікою та психологією. Дані науки взаємодоповнюють дослідження складного процесу мислення.

Логіка вивчає логічні форми мислення: поняття, міркування, умовивід.

Поняття – це думка, у якій відтворено загальні, суттєві, визначні ознаки предметів та явищ. Наприклад, поняття “людина”, “навчання”, “весна”. Зміст понять розкривається у міркуваннях, що являють собою більш складну логічну форму мислення.

Міркування стверджують або заперечують відповідні зв'язки між предметами та явищами дійсності. Наприклад, міркування “Метали при нагріванні розширюються” відбиває зв'язок між зміною температури та об'ємом металів. Міркування можна утворити двома шляхами: безпосередньо, коли в них висловлюється те, що сприймається (наприклад, “стіл білий”, “погода лагідна”), або опосередковано – шляхом розмірковування та умовиводу. Розмірковування відбивають зв'язок між міркуваннями. Наприклад, “Сьогодні холодно, слід одягати теплі речі”.

Умовивід – такий зв'язок між думками, коли із одного або декількох міркувань ми отримуємо нове міркування, що витікає із змісту попередніх. Наприклад, “Усі метали проводять електричний струм. Олово також являє собою метал. Із сказаного виходить, що олово проводить електричний струм”.

Мислення як процес досліджує і психологія. Процес мислення – це перш за все аналіз, синтез та узагальнення.

Аналіз – виявлення в об'єкті тих або інших його особливостей, елементів, розглядання об'єкту з точки зору його окремих складових частин. Наприклад, для того щоб зрозуміти, як працює технічно складна машина, необхідно виділити її головні деталі. Об'єкт дослідження, таким чином, розкладається на окремі частини за відповідною ознакою.

Синтез – об'єднання виділених аналізом компонентів за спільними ознаками шляхом порівняння. В результаті відбувається виявлення зв'язків між різними компонентами аналізу. Наприклад, шляхом зіставлення виділених деталей машини можна встановити їх взаємовплив у процесі роботи. Синтез – виявлення зв'язків та взаємовідносин між різними елементами. Аналіз та синтез завжди тісно пов'язані між собою.

Узагальнення – виявлення спільного у ході аналізу та синтезу.

Закономірності аналізу, синтезу та узагальнення являють собою головні внутрішні закономірності мислення як процесу.

Серед видів мислення виділяють мислення наочно-діюче, наочно-образне та абстрактне.

Наочно-діюче мислення розвивається переважно у дітей до трьох років. Даний вид мислення пов'язаний із послідовним дослідженням, опануванням дійсності малою дитиною. Підстава розвитку даного виду мислення – практична діяльність.

Зв'язок із практичними діями зберігається у дітей і в більш старшому віці, але поряд з ним формується і наочно-образне мислення. У порівнянні із попереднім даний вид мислення вже не так тісно пов'язаний із конкретною практичною ситуацією. Процес формування даного виду мислення відбувається у віці чотирьох-семи років. Безпосередньо практична дія вже не завжди служить підставою породження думки, але в цілому наглядно-образне мислення підпорядковане процесу сприймання. Діти дошкільного віку мислять більш наочними образами і ще не володіють поняттями у строгому розумінні.

На базі практичного та наочно-образного мислення у школярів формується абстрактне мислення. Поступово складається система понять, опановуються і більш складні логічні форми.

У навчальній діяльності, таким чином, необхідно враховувати особливості віку тих, кого навчаєш, з одного боку, і індивідуальні особливості мислення, з іншого – самостійність, гнучкість, швидкість.

Особливості мислення тих, кого навчаєш, у значній мірі формуються залежно від наявності відповідних методик, адекватних змісту навчальної дисципліни та індивідуально-психологічним особливостям учнів.

Питання для самоконтролю:

1. Що таке мислення?
2. Чим визначаються особливості мислення людини?
3. Які форми мислення вивчає логіка?
4. Що виявляється в результаті аналізу і синтезу?
5. На базі чого формується абстрактне мислення?

Тема 1.5.

ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВА СФЕРА ОСОБИСТОСТІ

1. Поняття емоційної сфери людини. Функції почуттів. Види переживання почуттів.
2. Емоції та почуття. Форми переживання почуттів: емоція, настрій, афект, стрес, пристрасть.
3. Поняття волі. Функції волі.
4. Емоційно-вольова сфера та професійна діяльність.

Емоції та почуття, функції почуттів, емоційні стани, емоція, настрій, афект, афективний шок, стрес, пристрасть, воля, організація та саморегуляція діяльності та поведінки, ризик.

Емоційна сфера людини відбиває ставлення людини до фактів, явищ та подій навколишнього світу. Якщо пізнавальні процеси становлять своєрідний інформаційний канал між людиною та навколишнім середовищем, то емоції та почуття являють собою факт ставлення до даної інформації або будь-якого явища. Звідси витікають функції почуттів:

1. Сигнальна – емоції та почуття інформують про те, що безпосередньо має значення для людини, викликає відповідну реакцію.
2. Емоція як мотив діяльності, те, що стимулює та активізує її.
3. Регуляційна. Це експресивний бік почуттів: наявність емоцій дозволяє зрозуміти, що саме відчуває людина, регулювати поведінку.

Існує чотири головних якісних емоційних стани: позитивний, негативний, амбівалентний та невизначений. Останній досить нетривалий і з часом трансформується у позитивний або негативний.

Поняття «почуття» значно ширше, ніж поняття «емоція». Остання розглядається як одна із форм переживання почуттів, це безпосереднє переживання будь-якого почуття.

Афект – емоційний процес, що швидко оволодіває людиною, дуже інтенсивно протікає, часто характеризується змінами у життєдіяльності людини: підвищенням тиску крові, частковою втратою свідомості тощо. Афективний шок – стан пригніченості, знесилення, що оволодіває людиною після афекту.

Стрес – стан напруженості. Виникає, як правило, у ситуаціях небезпеки, фізичного та психічного перенавантаження.

Настрій – загальний емоційний стан, що впливає на психічні процеси та поведінку людини протягом тривалого часу.

Пристрасть – стійке, глибоке та сильне почуття, що визначає спрямованість активності людини, її думок та вчинків. Пристрасті часто виконують функцію мотиву діяльності людини.

Почуття, афект, стрес, настрої та пристрасть розглядаються як форми переживання почуттів.

Воля – організація та саморегуляція людиною своєї діяльності та поведінки, що спрямована на подолання труднощів при досягненні поставленої мети. Воля забезпечує виконання двох взаємопов'язаних функцій – спонукати людину до діяльності або заторможувати діяльність.

Одним із найбільш характерних проявів волі є поведінка людини у ситуації ризику. *Ризик* – характеристика діяльності при неозначеності для людини її результату та наявності припущення про негативні наслідки у разі невдачі.

Перша причина ризику – розрахунок на перемогу. Мотивація успіху у даному випадку сильніша за мотивацію запобігання невдачі. Друга – ризик заради ризику, це здатність людини підвестися над рівнем вимог ситуації, поставити мету, що перебільшує вихідну задачу.

Емоційно-вольова сфера людини завжди відіграє значну роль у професійній діяльності. Так, наприклад, завдяки почуттю здивованості людина розпочинає пильніше аналізувати, оцінювати нову ситуацію, шукати шляхи вірного вирішення проблеми.

Питання для самоконтролю:

1. Що являють собою емоції та почуття?
2. Назвіть функції почуттів.
3. Які існують емоційні стани?
4. Назвіть й охарактеризуйте форми переживання почуттів.
5. Що таке воля і виконання яких функцій вона забезпечує?
6. Що таке ризик і які його причини?
7. Яку роль відіграє емоційно-вольова сфера у професійній діяльності?

Тема 2.1. ОСОБИСТІТЬ

1. Поняття індивіда та особистості. Особистість та індивідуальність.
2. Особистість та соціальна група.
3. Вплив професії на особистість.
4. Стадії професійного розвитку особистості.

Індивід, особистість, індивідуальність, структура особистості, етапи професіоналізації, мотиви професійної діяльності, професійне вигорання та професійна деформація.

Поняття індивіда та особистості принципово різні. Поняття «індивід» фіксує факт належності людини до роду людей в цілому: індивідом є і немовля, і літня людина, і талановитий вчений, і психічно неповноцінна людина. Це поняття відтворює лише родову належність. У ході життя, спілкування та діяльності людина набуває особливої якості, що носить назву «особистість». Поняття «індивід» та «особистість» єдині, але не тотожні.

Особистість кожної людини відзначається належними лише їй психологічними рисами, що і становлять індивідуальність.

Індивідуальність – це сполучення психологічних особливостей, своєрідних ознак людини, що становлять її своєрідність, її відмінність від інших людей. Індивідуальність виявляється у рисах темпераменту, характеру, у наявності або відсутності здібностей. Поняття «індивідуальність» та «особистість» також єдині, але не тотожні. Структура особистості ширше структури індивідуальності, вона містить у собі також аналіз відповідних форм поведінки людини, в яких представлено риси індивідуальності.

Особистість формується у процесі діяльності людини та спілкуванні, у взаємодії з іншими людьми. Тому аналіз даного поняття відбувається у контексті «людина – соціальна група».

Вивченням індивідуальних рис людини як частини її особистості займається окремий розділ психології, що носить назву диференціальна. У цьому розділі вивчаються такі індивідуально-психологічні особливості, як темперамент, характер, здібності. Особистість можна вивчати також шляхом аналізу її соціальної функції, ролі у тій або іншій групі людей. Цей аспект пов'язаний із розділом соціальної психології. Поняття особистості складне та багатопланове. Знайомство з ним передбачає розкриття змісту таких розділів загальної психології, як диференціальна та соціальна.

Питання співвідношення понять особистість та професія у сучасній психології вирішується неоднозначно. Перша точка зору заперечує вплив професії на особистість. На думку американського психолога Парсонса, обравши професію, особистість не змінюється на шляху її опанування, досить лише мати чітке уявлення про себе, свої здібності та професійні вимоги до обраної професії.

Інша точка зору (В. Д. Шадриков, Ю. П. Поваренков та деякі зарубіжні психологи) є найбільш популярною та базується на визнанні факту впливу професії на особистість на шляху професійного розвитку. Прихильники даної концепції процес формування особистості професіонала назвали професіоналізацією. Професіоналізація розпочинається з моменту вибору професії та продовжується протягом усього трудового життя. Вона має чотири етапи: пошук та вибір професії, опанування професії, соціальна та професійна адаптація, виконання професії.

У психології розрізняють прогресивну та регресивну стадії професійного розвитку.

Прогресивна стадія професійного розвитку пов'язана із формуванням мотивів професійної діяльності. Американський психолог А. Маслоу аналізує п'ять типів потреб, що лежать в основі формування мотивів трудової діяльності: фізіологічні потреби (спрага, голод); потреба у безпеці (захист від будь-яких незручностей та негараздів); потреба у соціальних зв'язках (спілкування, дружба); потреба у самоповазі (визнання та схвалювання іншими людьми); потреба в самоактуалізації (реалізація себе, своїх можливостей та здібностей).

Регресивна стадія професійного розвитку – це негативний вплив процесії на особистість. Наслідки такого впливу можуть призвести до так званого стану психічного вигорання, що характеризується емоційною спустошеністю та втомою від роботи, цинічним ставленням до своєї праці, відчуттям відсутності будь-якого успіху. Як правило, стан психічного вигорання притаманний людям, що, по-перше, вже мають достатньо високий рівень досягнень, по-друге, володіють професією, що базується на спілкуванні та великій кількості контактів поміж людьми. Деякі дослідники пов'язують психічне вигорання з депресією та розчаруванням у роботі, що приходить з віком. Дія даного феномена не має зворотного шляху: виникнув один раз, він продовжує розвиватися. Розвиток психічного вигорання можна загальмувати шляхом припинення роботи на деякий час та відпочинку.

Ще один прояв регресивної стадії професійного розвитку – професійна деформація – формування негативних рис особистості під впливом професії.

Особистісні якості людини багато в чому залежать від специфіки її праці, і з часом така специфіка відбивається на поведінці та характері людини. Наприклад, юристу притаманна пильність, спостережливість, вчителю – дидактичний стиль спілкування, слідчому – підвищена критичність та підозрілість. Крім того, професійна деформація може служити проявом надмірної захопленості роботою, що характеризується глибокою спеціалізацією у одній сфері діяльності та повною неосвіченістю і навіть невіглаством у будь-якій іншій сфері, не пов'язаній безпосередньо із професійною. Прагнення зануритись виключно у роботу являє собою своєрідний психічний захист від повсякденного життя та його проблем.

Таким чином, професійна діяльність може змінювати особистісні якості людини як позитивно, так і негативно, що завжди потрібно мати на увазі при виборі майбутньої професії.

Питання для самоконтролю:

1. Як співвідносяться поняття «індивід», «особистість» та «індивідуальність»?
2. Який розділ психології вивчає індивідуальні риси людини?
3. З чим пов'язані прогресивна та регресивна стадії професійного розвитку?
4. Що таке «професійна деформація»?
5. Як специфіка праці людини може відбиватися на її поведінці та характері?

Тема 2.2.

ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ОСОБИСТОСТІ. ТЕМПЕРАМЕНТ

1. Поняття темпераменту. Темперамент та тип вищої нервової діяльності.
2. Типи темпераменту.
3. Темперамент та індивідуальний стиль діяльності.

Теорії темпераменту, вища нервова діяльність, типи темпераменту – сангвінік, флегматик, холерик, меланхолік, індивідуальний стиль діяльності.

Темперамент – індивідуально-психологічна особливість людини, що фіксує динамічні прояви її психіки.

Слово «темперамент» у перекладі з грецької мови – відповідне співвідношення частин. Ця назва пов'язана із так званою гуморальною теорією темпераменту, що мала місце у часи Аристотеля. Зміст її полягав в тому, що індивідуальні особливості людей пояснювались співвідношенням так званих соків або речовин (humor – сік, що живить). Крім Аристотеля, явище темпераменту вивчали різні вчені у різні часи: Кант, Кречмер, Шелдон.

На початку ХХ століття І. П. Павловим було відкрито залежність темпераменту людини від так званого типу вищої нервової діяльності. Тип вищої нервової діяльності – природжена якість як людей, так і вищих ссавців. Типи вищої нервової діяльності у людей та вищих ссавців тотожні.

В основу класифікації типів вищої нервової діяльності І. П. Павловим було покладено ті природжені особливості вищої нервової діяльності, що присутні у будь-якій психічній активності людини. Експериментальні дослідження дозволили дійти висновку про наявність таких якостей вищої нервової діяльності, як сила нервових процесів, рухливість нервових процесів, співвідношення процесів збудження та заторможення. Різні сполучення вищеназваних ознак і призводять до існування різних типів темпераменту:

- сильний урівноважений швидкий – сангвінік;
- сильний урівноважений повільний – флегматик;

- сильний неврівноважений (нестримний) – холерик;
- слабкий тип – меланхолік.

Сангвінік – психічно активна людина, прагне до швидкої зміни вражень, має швидку реакцію, досить легко переживає невдачі, часто відрізняється непослідовністю.

Флегматик – людина, що відрізняється незворушністю, стійкістю прагнень та почуттів, слабким зовнішнім відтворенням психічного стану, повільністю.

Холерик – дуже активна та енергійна людина, емоційно збуджена, не завжди достатньо витримана.

Меланхолік – вразлива людина, відрізняється глибиною почуттів, стриманістю, послідовністю та повільністю, часто підозрілістю.

Темперамент людини можна виявити шляхом експерименту. Це якість природжена, що не змінюється протягом життя. Загальна тенденція педагогічної психології – у процесі виховання завжди спиратися на позитивні риси кожного типу темпераменту, не акцентуючи негативні. Наприклад, флегматик дуже пунктуальний, але недостатньо швидкий; сангвінік – активний, але не завжди послідовний, часто не доводить справу до кінця.

Темперамент не пов'язаний із інтелектуальними можливостями людини. Люди однакового темпераменту можуть мати різний рівень інтелекту, а люди однакового інтелекту можуть належати до різних типів темпераменту. Принципового значення у дослідженні даної індивідуально-психологічної особливості набуває поняття так званого індивідуального стилю діяльності. Саме тип темпераменту впливає на те, що однакову за змістом роботу будуть по-різному виконувати люди із різним темпераментом. Деякі професії потребують відповідних типів темпераменту, наприклад, ті, де неможливо працювати без відповідної швидкості реакції.

У навчальній діяльності також слід враховувати особливості темпераменту тих, кого навчаєш. Наявність подібної інформації може стати надійною запорукою у виборі найбільш ефективних форм та методів навчання.

У так званому «чистому» вигляді той або інший тип темпераменту зустрічається дуже рідко. Коректніше говорити про перевагу окремих рис того або іншого типу.

Питання для самоконтролю:

1. Що таке темперамент?
2. Що було відкрито І. П. Павловим на початку ХХ століття?
3. Що І. П. Павлов поклав в основу класифікації типів вищої нервової діяльності?
4. Які типи темпераменту Вам відомі?
5. На що може впливати тип темпераменту?

Тема 2.3.

ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ФОРМА АКТИВНОСТІ ЛЮДИНИ

1. Поняття діяльності як форми активності людини. Потреби. Мотиви та їх функції.
2. Структура діяльності.
3. Види діяльності людини.

Діяльність, активність людини, потреба – матеріальні та духовні, мотиви – усвідомлені та неусвідомлені, мета, дія, навички, вміння, операції, гра, навчання, праця.

Поняття діяльності у психології розглядається як зовнішня (фізична) та внутрішня (психічна) активність людини, що регулюється свідомою метою. Діяльність як форма активності притаманна лише людині та протистоїть так званій імпульсивній поведінці, що регулюється емоціями.

В цілому активність – риса, що характерна для всього живого. Джерелом активності є потреби. Потреба – це відповідний стан, що відбиває залежність від конкретних умов існування та породжує активність до цих умов. Саме активність забезпечує постійне підтримання життєво важливих зв'язків з оточуючим середовищем.

Потреби тварин безпосередньо пов'язані з природою. Потреби людей змінювалися протягом століть, а також індивідуально протягом життя кожної людини. У людей і тварин є спільні потреби – природні, за змістом вони тотожні. Це потреба в їжі, сні, продовженні роду. В той же час відрізняються вони способами їх задоволення: їсти ложкою, спати на ліжку та ін.

Усі потреби людини можна розподілити на дві великі групи: матеріальні (потреби у предметах побуту, житлі, одязі) та духовні (спілкуватися, отримувати інформацію, сприймати прекрасне).

Коли потреба людини втілюється в конкретні явища або предмети дійсності, утворюється більш стійке психічне явище, що носить назву мотиву. За визначенням А. М. Леонтьєва, мотив – це опредмечена потреба. Мотиви регулюють діяльність людини. Це те, що спонукає до діяльності. Саме мотив дає відповідь на питання, чому людина виявляє активність. Усі мотиви можна розподілити на усвідомлені та неусвідомлені. До усвідомлених належать такі, як інтереси, переконання, прагнення (до складу останніх входять мрії, пристрасті, ідеали). Неусвідомлені: установки та потяги. Неусвідомлені мотиви через деякий час усвідомлюються. Констатуючою ознакою діяльності є наявність мети: є мета – є діяльність. Мета на відміну від мотивів завжди усвідомлена. Це своєрідний регулятор активності людини. Мета може співпадати, а може й не співпадати з мотивом діяльності, як «чому відбувається дія» не завжди співпадає з тим, «для чого вона відбувається». Мета – це ідеально представлений результат діяльності людини.

Для засвоєння тієї або іншої діяльності в цілому необхідно опанувати її окремі складові – частини діяльності, що носять назву дій. Це окремі фрагменти

діяльності, в кожному із яких вирішується своя конкретна задача, підпорядкована загальній меті.

До засобів засвоєння діяльності відносять навички, вміння та операції. Навички – це автоматизовані дії, що можуть бути моторними (ходити, плавати), сенсомоторними (друкувати, керувати автомобілем, грати на роялі), інтелектуальними (читати, рахувати). Вміння – це володіння складною системою психічних та практичних дій, здатність використовувати знання та навички. Наприклад: вміння переказувати прочитане складається з навику читання як розрізнення букв, слів плюс використання інших слів із словникового запасу. Операції – це дії, що відокремились від звичних умов, в яких вони виникли. Наприклад, людина найчастіше пише правою рукою, але за конкретних умов може написати і лівою, і навіть ногою. Проблема формування навичок, вмінь та операцій набуває суттєвого значення у педагогічній діяльності.

За визначенням А. М. Леонтьєва, життя людини – це система діяльностей, що змінюють одна одну. До видів людської діяльності належать гра, навчання та праця. Гра – перша діяльність людини: ігри з предметами, з іграшками, рольові ігри, ігри за правилами. Навчання – засвоєння та передача соціального досвіду. Дидактичні принципи навчання вивчає педагогіка. До таких принципів належать конкретність, усвідомленість, наочність, послідовність.

Питання для самоконтролю:

1. Як розглядається поняття діяльності в сучасній психології?
2. Активність та її джерело.
3. Мотиви та їх види.
4. Яку назву носять окремі складові діяльності?
5. Засобів засвоєння та види діяльності.

Тема 2.4. СПІЛКУВАННЯ

1. Поняття про спілкування. Три боки процесу спілкування: комунікативний, інтерактивний, перцептивний, їх взаємозв'язок.
2. Комунікативний бік. Засоби комунікації. Поняття мови та мовлення. Вербальні та невербальні засоби комунікації.
3. Інтерактивний бік спілкування.
4. Перцептивний бік спілкування.
5. Механізми міжособистісного сприйняття.

Обмін інформацією, система зв'язків, вербальні / невербальні засоби організації обміну інформації, структурна система знаків, такт, конфлікт, ідентифікація, рефлексія, стереотипізація.

Спілкування – багатоплановий процес розвитку контактів між людьми. У перекладі з грецької «контактус» – зіткнення. Значення слова свідчить про двобічний зв'язок між тими, хто спілкується.

У єдиному процесі спілкування для зручності аналізу даного багатопланового процесу можна виділити три боки: комунікативний – передача та сприйняття інформації; інтерактивний – взаємодія людей, що спілкуються, обмін діями та вчинками; перцептивний – сприйняття, порозуміння та оцінка один одного у спілкуванні.

Комунікативний бік передбачає розгляд спілкування з точки зору обміну інформацією. Той, хто передає інформацію, – комунікатор, той, хто отримує її, – реципієнт.

З інтерактивного боку спілкування розглядається як своєрідна система зв'язків та міжособистих взаємодій людей, що спілкуються.

Перцептивний бік – порозуміння, сприйняття та оцінка людьми, що спілкуються, один одного: чи заслуговує партнер на увагу, чи цікавий він співрозмовник.

Аналіз комунікативного боку спілкування передбачає розгляд співвідношення: вербальні/невербальні засоби організації обміну інформації. Найважливіший засіб отримання та передачі інформації – мова. Мова та мовлення розглядають у психології як самостійні поняття, що відрізняються одне від іншого. Мова – структурна система знаків, за кожним із яких має місце своє відповідне значення. Мовлення – це мова у дії, головна функція мови.

Існує декілька видів мовлення згідно з різноманітними підставами класифікації. За способом виконання: читання, говоріння, слухання (аудіювання) та безпосередньо мовлення, звучання як результату промови. За способом фіксації: писемне та усне мовлення. За кількістю осіб, що спілкуються: монолог (промовляє одна людина), діалог (спілкуються двоє) та полілог (одна людина спілкується з групою людей).

Невербальні засоби спілкування – міміка, пози, жести, положення тіла у просторі. Дані засоби старіші за вербальні, бо попередником звука був жест. Невербальні засоби дуже часто супроводжують вербальні, вони посилюють, уточнюють та навіть заміщують вербальну інформацію.

Інтерактивний бік спілкування, або обмін діями, вчинками, розкривається за допомогою таких понять, як такт, соціальна роль та конфлікт.

Такт – вміння людини чітко та без помилок приписувати іншим очікування того, що вони готові від неї почути або в ній побачити. Безтактовність може мати як образливий, так і необразливий характер.

Щоб процес взаємодії відбувався максимально ефективно, у душі порозуміння, завжди слід мати на увазі дотримання так званих соціальних ролей. Соціальна роль – нормативно ухвалений зразок поведінки людини, яка виконує ту або іншу соціальну функцію. Головна умова безконфліктності спілкування – відповідність між соціальною роллю та соціальною нормою, яку ця роль передбачає.

Інша причина конфліктів – непорозуміння партнерів, неспівпадання мети дії, цінностей та заходів досягнення мети.

Конфлікти за походженням можна розподілити на дві групи: предметно-ділові та особисто-прагматичні. Один вид конфлікту може перетікати в інший.

Перцептивний бік – сприйняття, порозуміння та оцінка людьми, що спілкуються, один одного. Даний процес відбувається завдяки роботі відповідних психологічних механізмів. До них належать: ідентифікація, рефлексія та стереотипізація.

Ідентифікація – посилення на власний досвід у процесі спілкування, можливість стати на бік партнера, щоб добре зрозуміти його.

Рефлексія – розуміння того, як людина сприймається партнером. Це своєрідний процес подвійного дзеркального відтворення: партнери спостерігають один одного і відповідно планують процес спілкування.

Стереотипізація – класифікація форм поведінки людини та інтерпретація їх причин шляхом віднесення людини, з якою спілкуєшся, до вже відомих або тих, що вважаються відомими, типів людей. Стереотип – образ людини, що використовується у повсякденному житті як своєрідний штамп. Він складається на базі неповноти інформації та висловлювань інших людей про дану людину.

Ефект ореолу – надання позитивної оцінки людині завдяки першому доброму враженню. Він виникає також в умовах неповної інформації та попередніх висловлювань про дану людину.

Як стереотип, так і ефект ореолу деформують процес сприйняття.

Критерій оцінки – вчинки людей, з якими відбувається спілкування.

У педагогічній діяльності три боки спілкування тісно пов'язані між собою: інформація – взаємодія – сприйняття. Перевага кожного залежить від змісту, мети та методів навчання.

Питання для самоконтролю:

1. Що таке спілкування?
2. Які боки можна виділити у процесі спілкування?
3. Розкрийте зміст поняття «комунікативний бік спілкування».
4. Розкрийте зміст поняття «інтерактивний бік спілкування».
5. Розкрийте зміст поняття «перцептивний бік спілкування».
6. Коли виникає ефект ореолу?

СЛОВНИК ПСИХОЛОГІЧНИХ ТЕРМІНІВ

Абсолютний поріг чутливості – мінімальна сила подразника, яка здатна викликати ледь помітні відчуття.

Адаптація – зміна параметрів чутливості аналізаторів, пристосування їх до подразників.

Акцентування – створення нових образів шляхом підкреслювання певних рис.

Амнезія – втрата пам'яті, яка супроводжується іншими розумовими відхиленнями.

Аперцепція – вплив попереднього досвіду, знань, актуальних потреб, стану особистості та її сприймання.

Афазія – відхилення, що супроводжується проблемами вербального вираження, спричинене порушеннями в роботі мозку.

Афект – короткочасне бурхливе переживання людини (гнів, лють, жах, відчай, раптова радість).

Бажання – один із структурних компонентів розвитку вольового процесу: переживання людиною своїх актуальних потреб.

Біхевіоризм – психологічна школа, очолювана Дж. Уотсоном, яка ігнорувала і свідомість, і підсвідомість, і фокусувала свою увагу на вивчення поведінки як умовного рефлексу.

Відчуття – психічний процес, що полягає у відображенні мозком властивостей предметів і явищ об'єктивного світу, а також станів організму при безпосередньому впливі подразників на відповідні органи чуття.

Вміння – засвоєний суб'єктом спосіб виконання дій, який забезпечується сукупністю набутих знань і навичок.

Воля – свідома саморегуляція людиною своєї поведінки й діяльності, регулююча функція мозку, яка полягає в здатності активно домагатися свідомо поставленої мети, переборюючи зовнішні та внутрішні перешкоди.

Геніальність – найвищий ступінь обдарованості людини, вияв її творчих сил, що має для життя суспільства історичне значення.

Гнів – психічний стан людини, фізіологічним механізмом якого є підвищення процесів збудження в корі головного мозку, викликаних певними негативними подразниками.

Діяльність – сукупність цілеспрямованих, усвідомлених дій, що передбачають позитивний наслідок, задоволення власних та соціальних потреб і інтересів.

Еволюція – поступовий розвиток явища, предмета при збереженні його сутнісної визначеності в процесі якісно-кількісних змін.

Екстеріоризація – трансформація розумової дії назовні у дію з предметами.

Екстраверт – за визначенням К. Юнга, особа, яка більше цікавиться зовнішнім світом і людьми.

Емоції – переживання людини, які виявляються в змінах поведінки, ставленні до всього, що нас оточує, та внутрішнього стану особистості.

Інтроверт – за визначенням Юнга, особа, яка більше цікавиться власними думками і почуттями.

Інтелектуальність – можливість розуміти та усвідомлювати навколишній світ, думати раціонально, вміти використовувати свій досвід та можливості у змінних умовах.

Загальна психологія – галузь психології, яка характеризує психіку людини в її ідеальному, сформованому варіанті.

Звичка – потреба людини виконувати певну дію, схильність до відносно стандартних дій.

Здібності – синтез індивідуально-типологічних особливостей особистості, що є умовами успішного здійснення певної діяльності.

Коефіцієнт інтелектуальності – міра рівня інтелекту людини з урахуванням індивідуального ментального та фізичного віку.

Комунікабельність – риса особистості, здатність її до спілкування з іншими людьми, товарицькість.

Комунікація – фундаментальна ознака людської культури, яка полягає в інтенсивному взаємодіюванні людей на основі обміну певною інформацією.

Конфлікт – критична психологічна ситуація, зіткнення складного внутрішнього світу особистості з умовами та вимогами життя.

Лідер – людина, яка завдяки своїм особистим якостям має найбільший вплив на членів соціальної групи.

Метод – система прийомів для досягнення поставленої мети.

Мимовільне запам'ятовування – форма запам'ятовування, що є продуктом певних дій (пізнавальних, практичних та ін.), крім мнемонічних; тобто запам'ятовування, яке здійснюється без спеціальної мети.

Мислення – процес опосередкованого та узагальненого відображення свідомістю людини предметів і явищ об'єктивної дійсності в їхніх істотних властивостях, зв'язках і відношеннях; вища форма відображення дійсності у психіці.

Міркування – ланцюг умовиводів, викладених у логічно-послідовній формі, або послідовний ряд суджень відносно якогось питання, де з попередніх суджень випливають наступні.

Мнемоніка – мистецтво запам'ятовування – сукупність формальних прийомів запам'ятовування, що забезпечують закріплення матеріалу в пам'яті, цей процес ґрунтується головним чином на асоціації.

Мова – суспільно зумовлена система словесних знаків, яка слугує засобом спілкування в певному суспільстві.

Мотив – спонукальна причина дій і вчинків людини.

Мотивація – сукупність мотивів, доказів для обґрунтування чогось; мотивування. Мотивація буває простою та складною, більш і менш усвідомленою.

Навичка – компонент діяльності, забезпечує індивіду спроможність виконувати певний вид діяльності раціонально, майстерно, кваліфіковано.

Навчання – процес оволодіння системою знань, понять, умінь і навичок, необхідних для орієнтації в сучасному світі.

Неформальна група – група людей, об'єднаних власними інтересами, цінностями та потребами.

Обдарованість – високий рівень задатків, схильностей особистості, сплав природженого і набутого індивідом.

Обсяг уваги – кількість об'єктів, які ми сприймаємо чітко.

Особистість – свідомою людиною, наділена особливим генетичним кодом, яка реалізує свої потенційні можливості в процесі активної творчої діяльності, що не суперечить інтересам інших людей, суспільних законів і заповідей Божих.

Пам'ять – когнітивний процес збереження інформації для подальшого її використання.

Педагогіка – наука про закономірності виховання, навчання й освіти підростаючих поколінь.

Персоналізація – становлення особистості.

Підсвідомість – частина психіки особистості, про яку особа не знає (не усвідомлює), але яка має вплив на її поведінку.

Потреба – нестача чогось, що порушує наш спокій і рівновагу, спонукає нас до діяльності.

Почуття – психічні стани і процеси, у яких відображено емоційний бік духовного світу людини, її суб'єктивне переживання подій і емоційне ставлення до навколишньої дійсності.

Праця – цілеспрямована діяльність людини на освоєння та перетворення предметів, об'єктів, навколишнього світу чи створення нових, внаслідок чого задовольняються власні та суспільні потреби.

Психіка – здатність мозку відображати об'єктивну дійсність у формі відчуттів, уявлень, думок та інших суб'єктивних образів об'єктивного світу.

Психічні процеси – різні форми єдиного, цілісного відображення суб'єктом за допомогою центральної нервової системи об'єктивної дійсності. Розрізняють такі основні види психічних процесів: відчуття, сприймання, пам'ять, уявлення, уява, мислення, мовлення, почуття, увага, воля.

Психічні стани – психологічна характеристика особистості, що відбиває її порівняно тривалі душевні переживання.

Психоаналіз – психологічна школа, заснована З. Фрейдом у 1896 р., яка основну увагу приділяє підсвідомим ментальним процесам людини, як нормальної, так і з відхиленнями.

Психологія – наука про душу.

Референтна група – група, в якій кожна особистість знаходить себе, її приймають такою, якою вона є, дають їй можливість реалізувати весь свій потенціал, здібності, таланти.

Рефлекс – закономірна реакція організму на зміни зовнішнього чи внутрішнього середовища, здійснювана через центральну нервову систему у відповідь на подразнення рецепторів.

Рух – фізіологічна функція живого організму.

Свідоме – сфера психіки, що характеризується контролем свідомості за перебігом психічних процесів.

Свідомість – усвідомлення відчуттів, думок і почуттів особистості, які переживаються нею в дану мить.

Соціальна група – сукупність індивідів (особистостей), яка є одиницею структури суспільства.

Соціальна психологія – наука, яка вивчає причини, механізми та закономірності спільної діяльності людей, їх поведінки в групах і спільнотах, емоційні переживання, особливості взаємного спілкування, а також виникнення психічних станів індивіда в групі, колективі.

Соціометрія – галузь соціальної психології, предметом якої є міжособові відносини в малих соціальних групах.

Спілкування – один з універсальних способів вияву групової форми буття людей.

Темперамент – індивідуально-типологічна характеристика людини, що виявляється в силі, напруженості, швидкості та врівноваженості перебігу її психічних процесів.

Увага – форма психічної діяльності людини, виявляється у її спрямованості і зосередженості на певних об'єктах при одночасному абстрагуванні від інших.

Уміння – цілеспрямоване засвоєння знань, умінь, навичок, соціального досвіду з метою наступного використання їх у практичному житті.

Успіх – позитивний результат праці, діяльності, здобуток, доробок.

Уява – психічний процес, що полягає у створенні людиною нових образів, уявлень, думок на базі її попереднього досвіду.

Формальна група – об'єднання людей, яке має спільні органи управління, цілі, організоване на основі певного офіційного документу.

Характер – сукупність основних найбільш стійких якостей особистості, що сформувалися впродовж життя і виявляються в діях, вчинках і поведінці.

Ціль (мета) – ідеальне уявлення результату, який має бути досягнутий у ході людської діяльності.

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Леонтьев А.Н. Лекции по общей психологии. – Москва, 2005.
2. Лозниця В.С. Основи психології та педагогіки : навч. посібник. – Київ, 2008.
3. Максименко С.Д. Психологія. – Київ : Либідь, 2007.
4. Немов Р.С. Общая психология. Краткий курс. – Санкт-Петербург : Питер, 2010.
5. Основи психології : навч. посібник / Під ред. А.І. Векаріс, Ю.І. Завалевський, К.М. Левківський. – Харків – Київ, 2005.
6. Основи психології та педагогіки / За ред. Степанова О.М., Фіцука М.М. та ін. – Київ, 2003.
7. Психология : Учебник для гуманитарных вузов / Под ред. В. Н. Дружинина– Санкт-Петербург : Питер, 2006.
8. Психология. Учебник для технических вузов / Под ред. В. Н. Дружинина– Санкт-Петербург : Питер, 2000.
9. Реан А. А. Психология и педагогика : учебник для вузов / А. А. Реан, В. Н. Бордовская, С. И. Розум. – Санкт-Петербург : Питер, 2001.
10. Столяренко Л.Д. Основы психологии. – Ростов-на-Дону, 2009.
11. Трофімов Ю.Л. Інженерна психологія. – Київ : Либідь, 2011.

Навчальне видання

ЗОЛОТАРЬОВА Ірина Миколаївна

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ З ДИСЦИПЛІНИ

«ПСИХОЛОГІЯ»

(для студентів 2 курсу напряму підготовки 6.140101 – Готельно-ресторанна справа денної та заочної форм навчання і студентів 1 курсу всіх спеціальностей всіх форм навчання)

Відповідальний за випуск: *О. О. Жигло*

За авторською редакцією

Комп'ютерний набір: *І. М. Золотарьова*

Комп'ютерне верстання *І. М. Золотарьова*

План 2014, поз. 182 Л.

Підп. до друку 16.04.2014 р.
Друк на ризографі
Тираж 50 пр.

Формат 60x84/16
Ум. друк. арк. 1,5
Зам. №

Видавець і виготовлювач:
Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова,
вул. Революції, 12, Харків, 61002
Електронна адреса: rectorat@kname.edu.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
ДК № 4705 від 28.03.2014 р.